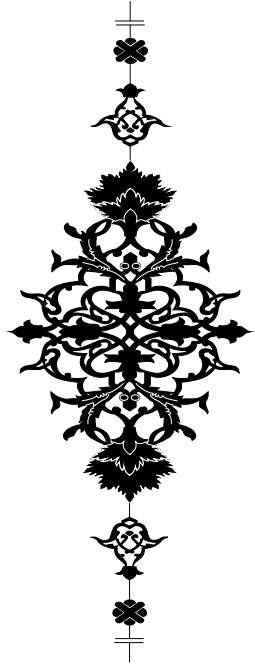

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده‌ی علوم انسانی

عشق از دیدگاه روزبهان بقلی شیرازی

نگارش:

سیده زینب افشونی

استاد راهنما: آقای دکتر علی اکبر افراسیاب‌پور

استاد مشاور: آقای دکتر رسول چهرقانی منتظر

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد

در رشته‌ی ادبیات فارسی

دی ماه ۱۳۹۲

تقدیم بہ:

آبی بی کران عشق، مادرم

قلب تپندہ ی امید، پدرم

جاودانہ ی مہربانی، ہمسرم

سپاسگزاری

از استاد شایسته جناب آقای دکتر افراسیاب پور که در کمال سعی صدر با حسن خلق و فروتنی، از بیچ یاری کردنی در این عرصه بر من دریغ نمودند و زحمات راهمناهی این پایان نامه را بر عهده گرفتند، کمال تشکر و قدردانی را دارم. باشد که این خردترین، بخششی از زحمات ایشان را سپاس گوید.

از استاد فرهیخته جناب آقای دکتر چهرقانی متطرب بسیار سپاسگزارم به خاطر تلاش ها و کوششها و محکات کلیدی که برای حقیر متذکر شدند و راه را، هموار تر کردند.

از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر بهمنی مطلق بسیار تشکر می کنم به دلیل یاری ها و راهمناهی های بی چشم داشت ایشان که بسیاری از سختی ها را برایم آسان تر نمودند.

چکیده

عشق یا محبت، نشانه‌ای بسیار بدیهی و کلید معنایی در متون عارفانه است که ماهیت آن مبتنی بر شهود و مکاشفات درونی صوفیه و سرشار از اندیشه‌های غنی و احساسات و عواطف شور انگیز عرفانی است. پژوهش حاضر، نگاهی دارد به «عشق» در آثار، اندیشه و تصوف روزبهان بقلی شیرازی و برآن است تا تصویری جامع از عشق عارفانه‌ی این شیخ بزرگ را به شیوه‌ای توصیفی - تحلیلی ارائه دهد؛ چرا که مطالعه عناصر عرفانی، در حوزه‌های عرفان اسلامی به آثار بدیع وی که در حوزه‌های عشق الهی، انسانی و عرفانی نگاشته شده، متکی است و بدون بررسی آن‌ها نمی‌توان در مقوله‌ی عشق در عرفان اظهار نظر کرد، اما قبل از آن در ابتدای رساله به بررسی زندگی، آثار، مبانی اندیشه‌ها و دیدگاه خاص روزبهان درباره عشق پرداخته شده، سپس ویژگی‌ها، انواع، مراتب و مقامات عشق و رابطه‌ی آن با حسن، محبت، جمال، زن، شاهد، تجلی، تمثیل، تأویل، نور، شطح و مکاشفه مورد بررسی قرار گرفته است تا رساله‌ی حاضر گامی باشد هر چند کوچک، در راه آشنایی با نظریه‌ی خلاق و کم‌مانند روزبهان بقلی شیرازی درباره «عشق».

کلید واژه‌ها: روزبهان بقلی شیرازی، عشق، محبت، جمال، شطح، مکاشفه

فهرست مطالب

عنوان صفحه

فصل اول: طرح مسأله

- ۱-۱ مقدمه ۲
- ۲-۱ بیان مسأله ۳
- ۳-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق ۶
- ۴-۱ اهداف تحقیق ۶
- ۵-۱ سوالات و فرضیه‌های تخصصی ۶
- ۶-۱ پیشینه‌ی تحقیق ۶
- ۶-۱-۱ نوع تحقیق ۸
- ۶-۱-۲ روشهای تجزیه و تحلیل داده ۹
- ۷-۱ کاربرد نتایج تحقیق ۹

فصل دوم: کلیات

- ۱-۲ مقدمه ۱۱
- ۲-۲ وضع سیاسی و اجتماعی ایران ۱۲
- ۲-۲-۱ وضع سیاسی ایران از غلبه سلجوقیان بر خراسان (۴۳۱) تا انقراض دولت خوارزمشاهیان (۶۲۸) ۱۲
- ۲-۲-۲ وضع اجتماعی ایران از آغاز تسلط سلاجقه تا حمله‌ی مغول ۱۳
- ۲-۲-۱-۱-۱ غلبه‌ی عنصر ترک ۱۳
- ۲-۲-۱-۲-۱ نسب‌سازی ترکان ۱۳
- ۲-۲-۳ دوره‌ی ظلم و اعتساف ۱۴

۱۴۴-۲-۲-۲ ناپایداری احوال.
۱۴۵-۲-۲-۲ از میان رفتن نظامات و رسوم.
۱۴۶-۲-۲-۲ پریشانی امور و تبدیل رسوم و آداب.
۱۴۷-۲-۲-۲ نقطه‌های امید.
۱۵۸-۲-۲-۲ افساد اخلاق.
۱۵۹-۲-۲-۲ اثر اوضاع زمان در شعر.
۱۵۱۰-۲-۲-۲ عصبیت‌های نژادی.
۱۶۱۱-۲-۲-۲ عصبیت‌های محلی.
۱۶۱۲-۲-۲-۲ عقاید و مذاهب.
۱۶۳-۲-۲-۲ وضع ادبی ایران از اواسط قرن پنجم تا اوایل قرن هفتم هجری.
۱۶۱-۳-۲-۲ وضع عمومی زبان و ادب فارسی رواج و توسعه‌ی آن.
۱۷۴-۲-۲-۲ زبان فارسی.
۲۰۵-۲-۲-۲ کلیات تصوّف و عرفان.
۲۰۱-۵-۲-۲ ریشه، تعریف و اصطلاح عرفان.
۲۱۲-۵-۲-۲ وجه تسمیه‌ی و اصطلاح تصوّف.
۲۲۶-۲-۲-۲ عرفان و تصوّف در قرن ششم و هفتم.
۲۳۱-۶-۲-۲ قرن ششم.
۲۴۲-۶-۲-۲ قرن هفتم.
۲۶۷-۲-۲-۲ مکتب‌های عرفانی.
۲۷۸-۲-۲-۲ مکتب عشق و جمال.
۲۸۹-۲-۲-۲ ریشه‌ی واژه.

- ۲-۱۰ تعریف عشق ۳۰
- ۲-۱۱ رابطه‌ی عشق و زیبایی ۳۴
- ۲-۱۲ عشق در نظر صوفیه ۳۷
- ۲-۱۳ محبت و عشق در عرفان ۳۸
- ۲-۱۴ استناد به آیات و احادیث برای عشق‌ورزی به حق ۴۰
- ۲-۱۵ عشق در نزد غربی‌ها و مقایسه آن با نظر صوفیه ۴۱

فصل سوم: درباره زندگی، آثار و اندیشه‌ی روزبهان بقلی شیرازی

- ۳-۱: بررسی نام، کنیه، شهرت و نسبت شیخ ۴۳
- ۳-۲ زندگی‌نامه ۴۴
- ۳-۳ نخستین حالات عرفانی ۴۵
- ۳-۴ دیدار با شیوخ صوفیه ۴۷
- ۳-۵ خرقة گرفتن روزبهان ۴۷
- ۳-۶ مرشدان و استادان روزبهان ۴۸
- ۳-۷ شاگردان (مریدان) ۵۰
- ۳-۸ نقل کرامات شیخ شطّاح ۵۱
- ۳-۹ سخنرانی‌های بقلی در مسجد عتیق ۵۳
- ۳-۱۰ سفرهای روزبهان ۵۳
- ۳-۱۱ عقاید و آرای روزبهان ۵۳
- ۳-۱۲ اهتمام جدی بقلی در تقدیس و تکریم امام علی (ع) ۵۳
- ۳-۱۳ آثار ۵۳
- ۳-۱۳-۱ آثار روزبهان بقلی ۵۳

- ۶۰ ۲-۱۳-۳ نسخی که جدیداً بر آنها اطلاع پیدا شده
- ۶۰ ۳-۱۳-۳ آثار منسوب
- ۶۰ ۱۴-۳ سبک آثار روزبهان
- ۶۱ ۱۵-۳ تأثیر آثار روزبهان بر عرفا و متصوّفه
- ۶۲ ۱۶-۳ تأثیرپذیری حافظ از روزبهان و تحلیل ریشه‌های مشترک آنها
- ۶۴ ۱۷-۳ استقبال شاعران و عارفان از سروده‌های بقلی
- ۶۴ ۱۸-۳ تأثیر آثار سنایی غزنوی بر مکتوبات بقلی شیرازی
- ۷۶ ۱۹-۳ اخلاف (خاندان) روزبهان
- ۶۷ ۱-۱۹-۳ فرزندان
- ۶۷ ۲-۱۹-۳ نوادگان
- ۶۹ ۲۰-۳ دل‌بستگی به خاندان حضرت علی (ع) در اخلاف بقلی
- ۶۹ ۲۱-۳ تذکره‌نامه‌ها و روزبهان
- ۶۹ ۲۲-۳ نسب‌نامه‌ی خرقه‌ی روزبهان به زعم نوادگان او
- ۶۹ ۱-۲۲-۳ بر اساس تحفه اهل العرفان
- ۷۰ ۲-۲۲-۳ بر اساس روح الجنان
- ۷۳ ۳-۲۲-۳ صدرالدین روزبهان ثانی
- ۷۴ ۲۳-۳ وابستگی‌ها و ارتباطات سیاسی
- ۷۵ ۲۴-۳ مرگ و آرامگاه
- ۷۵ ۱-۲۴-۳ وفات
- ۷۶ ۲-۲۴-۳ آرامگاه
- ۷۷ ۳-۲۴-۳ درباره‌ی آرامگاه به عنوان یک بنای یادمانی خوب

- ۲۵-۳ توصیفات ارائه شده درباره‌ی شخصیت روحانی روزبهان ۷۸
- ۲۶-۳ دیدگاه‌ها در خصوص روزبهان بقلی شیرازی ۷۹
- ۲۷-۳ اندیشه‌های عرفانی روزبهان بقلی شیرازی ۸۰
- ۱-۲۷-۳ بررسی پایگاه معنوی عرفان روزبهان بقلی شیرازی ۸۰
- ۲-۲۷-۳ مکتب عرفانی روزبهان بقلی شیرازی ۸۱
- ۳-۲۷-۳ بنیان اندیشه‌ی روزبهان بقلی شیرازی ۸۱
- ۱-۳-۲۷-۳ «عشق» ۸۲
- ۲-۳-۲۷-۳ «روح» نخستین چهره در جهان‌شناسی روزبهان ۸۲
- ۳-۳-۲۷-۳ حجاب و انواع آن ۸۳
- ۱-۳-۳-۲۷-۳ حجاب ۸۳
- ۲-۳-۳-۲۷-۳ انواع حجاب ۸۳
- ۴-۳-۲۷-۳ کشف عاشقانه و انواع آن ۸۴
- ۱-۴-۳-۲۷-۳ کشف ۸۴
- ۲-۴-۳-۲۷-۳ انواع کشف ۸۴
- ۵-۳-۲۷-۳ شطح و شطحیات ۸۴
- ۱-۵-۳-۲۷-۳ شطح بقلی شیرازی ۸۴
- ۲-۵-۳-۲۷-۳ منابع شطح ۸۶
- ۳-۵-۳-۲۷-۳ شطح منبع تأویل عرفانی ۸۷
- ۶-۳-۲۷-۳ ولایت ۸۷
- ۷-۳-۲۷-۳ معرفت‌شناسی روزبهان ۸۹
- ۸-۳-۲۷-۳ اندیشه‌ی روزبهان در باب تأویل قرآن ۸۹

۹۰ ۳-۲۷-۹ ملامتی بودن

۲۸-۳ مقایسه‌ی شخصیت عرفانی روزبهان با اشخاص برجسته در پیشینه‌ی عرفان و فلسفه‌ی غرب

۹۰

۲۹-۳ بنای تصوّف روزبهان ۹۱

فصل چهارم: عشق از دیدگاه روزبهان بقلی شیرازی

۱-۴ «مکتب عشق و جمال» ۹۳

۱-۴: عشق در چهارچوب مکتب جمال ۹۳

۲-۱-۴ نظریه‌ی جمال ۹۳

۳-۱-۴ تعریف روزبهان از عشق ۹۴

۲-۴ ویژگی‌های عشق ۹۴

۱-۲-۴ صفت حق تعالی ۹۴

۲-۲-۴ محرک اصلی عاشق ۹۴

۳-۲-۴ بی‌حد و نهایی صفت عشق ۹۵

۴-۲-۴ ابتلا و آزمایش ۹۵

۵-۲-۴ وصف‌ناپذیری ۹۵

۶-۲-۴ سبب آفرینش کائنات ۹۶

۷-۲-۴ تفکیک‌ناپذیری از جمال ۹۷

۸-۲-۴ ازلی بودن و برتری آن بر عقل ۹۷

۹-۲-۴ کنش پیامبرانه‌ی عشق ۹۷

۱۰-۲-۴ کیفیت دو وجهی حب الهی ۹۸

۳-۴ جواز اطلاق لفظ عشق بر حق ۹۹

۴-۴ مقدمات و سیر کمالی ۱۰۰

- ۱-۴-۴ عبودیت مقدمه‌ی عشق ۱۰۰
- ۲-۴-۴ مقدمات و سیر تحولی عشق ۱۰۰
- ۳-۴-۴ کمال عشق ۱۰۰
- ۵-۴ انواع عشق ۱۰۱
- ۱-۵-۴ الهی ۱۰۱
- ۲-۵-۴ عقلی ۱۰۲
- ۳-۵-۴ روحانی ۱۰۲
- ۴-۵-۴ طبیعی ۱۰۲
- ۵-۵-۴ بهیمی ۱۰۲
- ۶-۴ اصول، مراتب و اعتبارات عشق ۱۰۳
- ۱-۶-۴ اصول چهارگانه‌ی عشق از دید روزبهان بقلی شیرازی ۱۰۳
- ۲-۶-۴ مراتب عشق نزد شیخ روزبهان بقلی شیرازی ۱۰۳
- ۳-۶-۴ اعتبارات عشق از دیدگاه روزبهان بقلی شیرازی ۱۰۴
- ۷-۴ عشق و مقامات عاشقانه ۱۰۵
- ۱-۷-۴ مقامات دوازده‌گانه‌ی سلوک عاشقانه ۱۰۵
- ۲-۷-۴ مقامات عشاق از دید روزبهان بقلی شیرازی ۱۰۶
- ۱-۲-۷-۴ ذوق، اولین مقام عشاق ۱۰۶
- ۲-۲-۷-۴ لذت قرین مشاهده ۱۰۷
- ۳-۲-۷-۴ مقام طعم ۱۰۷
- ۴-۲-۷-۴ شرب عشق ۱۰۷
- ۵-۲-۷-۴ سیرابی ۱۰۷

- ۱۰۸.....۶-۲-۷-۴ التباس، وفور بهره‌مندی در عشق.....
- ۱۰۸.....۷-۲-۷-۴: بی‌پروایی در عشق.....
- ۱۰۸.....۸-۲-۷-۴ مقام رؤیت نور افعال.....
- ۱۰۸.....۹-۲-۷-۴ خطاب عام در رؤیت عشق.....
- ۱۰۹.....۱۰-۲-۷-۴ مقام عارض.....
- ۱۰۹.....۱۱-۲-۷-۴ مستی (سکر).....
- ۱۱۰.....۱۲-۲-۷-۴ صحو (هوشیاری).....
- ۱۱۰.....۱۳-۲-۷-۴ مقام صفو الوجد.....
- ۱۱۰.....۱۴-۲-۷-۴ مقام وله.....
- ۱۱۰.....۱۵-۲-۷-۴ مقام شاهد.....
- ۱۱۰.....۱۶-۲-۷-۴ مقام مشهود.....
- ۱۱۱.....۱۷-۲-۷-۴ مقام شطح.....
- ۱۱۱.....۱۸-۲-۷-۴ غلو عاشق.....
- ۱۱۱.....۱۹-۲-۷-۴ مقام صولت.....
- ۱۱۱.....۲۰-۲-۷-۴ مقام رؤیت قلب (تجلی حق).....
- ۱۱۲.....۲۱-۲-۷-۴ مقام رؤیت روح.....
- ۱۱۲.....۲۲-۲-۷-۴ مقام رؤیت عقل.....
- ۱۱۲.....۲۳-۲-۷-۴ رؤیت نفس، شهود قهریات ازل.....
- ۱۱۲.....۲۴-۲-۷-۴ رؤیت سرّ.....
- ۱۱۲.....۲۵-۲-۷-۴ رؤیت سرّ سرّ.....
- ۱۱۳.....۲۶-۲-۷-۴ تروّح عشاق.....

- ۱۱۳.....تفرّح عاشقان ۲۷-۲-۷-۴
- ۱۱۳.....مقام مرگ ۲۸-۲-۷-۴
- ۱۱۳.....مرگ عاشق ۲۹-۲-۷-۴
- ۱۱۴.....مقام قادح ۳۰-۲-۷-۴
- ۱۱۴.....مقام سیاست ۳۱-۲-۷-۴
- ۱۱۴.....مقام دعوی ۳۲-۲-۷-۴
- ۱۱۴.....سربریدن (ذبح) ۳۳-۲-۷-۴
- ۱۱۵.....مقام طرح (دهشت) ۳۴-۲-۷-۴
- ۱۱۵.....بلای عاشق ۳۵-۲-۷-۴
- ۱۱۵.....عنای عاشق ۳۶-۲-۷-۴
- ۱۱۵.....مقام تجلی برای عشاق ۳۷-۲-۷-۴
- ۱۱۶.....تدلی (فرود آمدن) ۳۸-۲-۷-۴
- ۱۱۶.....وَطَّرَ (تنعم عاشق) ۳۹-۲-۷-۴
- ۱۱۶.....وطن ۴۰-۲-۷-۴
- ۱۱۶.....مکانت عاشق (جایگاه) ۴۱-۲-۷-۴
- ۱۱۶.....شناوری عاشق ۴۲-۲-۷-۴
- ۱۱۷.....نکایت (آزار و اذیت) ۴۳-۲-۷-۴
- ۱۱۷.....حُسْن (زیبایی) ۴۴-۲-۷-۴
- ۱۱۸.....جمال ۴۵-۲-۷-۴
- ۱۱۸.....رؤیت مستحسن (نیکویی) ۴۶-۲-۷-۴
- ۱۱۸.....مقام اصل عشق ۴۷-۲-۷-۴

- ۱۱۹.....مقام شهوت ۴۸-۲-۷-۴
- ۱۱۹.....مقام وصل ۴۹-۲-۷-۴
- ۱۱۹.....فصل ۵۰-۲-۷-۴
- ۱۲۰.....محبت و عشق ۸-۴
- ۱۲۰.....محبت از دید روزبهان بقلی شیرازی ۱-۸-۴
- ۱۲۰.....جایگاه محبت و عشق در تصوف عاشقانه شیخ ۲-۸-۴
- ۱۲۱.....اقسام عشق و محبت ۳-۸-۴
- ۱۲۲.....عشق و محبت ناشی از مناسبت قدیمه و تعارف ارواح در عالم الست ۴-۸-۴
- ۱۲۳.....توصیف روزبهان از کیفیت نیل به محبت حقیقی ۵-۸-۴
- ۱۲۳.....حسن و عشق ۹-۴
- ۱۲۳.....رابطه‌ی حسن و عشق ۱-۹-۴
- ۱۲۴.....رابطه‌ی حسن و عشق به اعتقاد روزبهان و افلاطونیان ۲-۹-۴
- ۱۲۵.....دیدگاه روزبهان در مورد زیبایی آدمی و غیرآدمی ۳-۹-۴
- ۱۲۶.....بقای عشق بسته به بقای حسن ۴-۹-۴
- ۱۲۷.....عشق حقیقی و مجازی ۱۰-۴
- ۱۲۷.....عشق مجازی و حقیقی ۱-۱۰-۴
- ۱۲۷.....عشق ربّانی و بشری ۲-۱۰-۴
- ۱۲۷.....عشق الهی از دید روزبهان بقلی شیرازی و ابن عربی ۳-۱۰-۴
- ۱۲۸.....رابطه‌ی عشق الهی و بشری در نظر روزبهان ۴-۱۰-۴
- ۱۲۹.....تقسیم‌بندی عشق انسانی از دید روزبهان ۵-۱۰-۴
- ۱۳۰.....نسبت میان عشق انسانی و ربّانی در اندیشه‌ی روزبهان ۶-۱۰-۴

- ۱۳۰.....۱۰-۶-۱ حاکم برگذار از عشق زمینی.....
- ۱۳۳.....۱۰-۶-۲ آرای روزبهان در باب عشق انسانی.....
- ۱۳۶.....۱۰-۷-۱ نتایج عشق دوطرفه بین خلق و خالق.....
- ۱۳۶.....۱۱-۴ عشق حدثانی منهاج عشق رحمانی و استثنای نادر آن.....
- ۱۳۷.....۱۲-۴ شاهدبازی و عشق.....
- ۱۳۷.....۱۲-۱-۴ شاهدبازی.....
- ۱۳۸.....۱۲-۲-۲ شاهد بازی در نزد روزبهان.....
- ۱۳۹.....۱۲-۳-۳ جمال پرستی و شاهدبازی در تصوّف عاشقانه روزبهان.....
- ۱۴۱.....۱۲-۴ به بهانه‌ی عشق مجنون به لیلی.....
- ۱۴۲.....۴-۱۳-۳ تمثّل.....
- ۱۴۲.....۱۳-۱-۱ تمثّل محبوب.....
- ۱۴۳.....۱۳-۲-۲ دیدگاه دیلمی و روزبهان درباره‌ی تمثّل و حدیث رؤیت.....
- ۱۴۳.....۱۳-۳-۳ تمثّل در سلوک عاشقانه‌ی روزبهان.....
- ۱۴۴.....۴-۱۴ ارزش و نقش زن در وصول به حق.....
- ۱۴۶.....۴-۱۵ التباس عارفانه و انواع آن.....
- ۱۴۶.....۴-۱۵-۱ التباس (ریشه لغوی).....
- ۱۴۶.....۴-۱۵-۲ التباس و عشق در نزد روزبهان.....
- ۱۴۷.....۴-۱۵-۳ التباس و تمثّل خداوند.....
- ۱۴۹.....۴-۱۶ تجلّی عاشقانه.....
- ۱۴۹.....۴-۱۶-۱ تجلّی.....
- ۱۴۹.....۴-۱۶-۲ نظریه‌ی تجلّی از دیدگاه روزبهان و ابن عربی.....

- ۱۵۰.....۳-۱۶-۴ نظریه‌ی تجلی روزبهان در مقابله با عشق عذری.....
- ۱۵۳.....۴-۱۶-۴ تجلی و حسن و عشق.....
- ۱۵۳.....۵-۱۶-۴ تقدس به گل سرخ و تجلی جمال و جلال خداوند در آن.....
- ۱۵۴.....۱۷-۴ مشاهدات مرتبط با سرچشمه‌ی ازلی عشق.....
- ۱۵۵.....۱۸-۴ خطرات عشق‌ورزی و راه‌رهایی.....
- ۱۵۵.....۱-۱۸-۴ خطرات ناشی از راه عشق‌ورزی.....
- ۱۵۵.....۲-۱۸-۴ عشق راه‌رهایی از تشبیه و تعطیل از نظر شیخ.....
- ۱۵۶.....۱۹-۴ مبارزه با نفس.....
- ۱۵۶.....۱-۱۹-۴ نفس‌کشی برترین عامل توفیق در سیر و سلوک عاشقان.....
- ۱۵۶.....۲۰-۴ سلوک معنوی روزبهان در باطن.....
- ۱۵۷.....۲۱-۴ مفهوم شهید و شهادت از دید روزبهان.....
- ۱۵۷.....۲۲-۴ فرق بین زهاد و عشاق از نظر روزبهان.....
- ۱۵۷.....۲۳-۴ کثرت‌گرایی و تساهل.....
- ۱۵۸.....۲۴-۴ احوال عاشقان.....
- ۱۵۸.....۱-۲۴-۴ احوال شک و یقین عاشقان.....
- ۱۵۹.....۲-۲۴-۴ خوف عاشقان در عشق در نزد روزبهان.....
- ۱۶۰.....۳-۲۴-۴ رجا، مرکب عظیم عشقان.....
- ۱۶۰.....۴-۲۴-۴ مقامات عشق در ولایت.....
- ۱۶۱.....۲۵-۴ نور و جمال.....
- ۱۶۱.....۱-۲۵-۴ نور و جمال الهی در نزد روزبهان.....
- ۱۶۲.....۲-۲۵-۴ نور و جمال انسانی.....

۱۶۳	۲۶-۴ تأویل و تفسیر عشق در آیات قرآنی
۱۶۳	۱-۲۶-۴ تأویل به معرفت و عشق و وصال در آیهی ۱۴۳ سورهی اعراف
۱۶۴	۲-۲۶-۴ تأویل به تکوین و تمکین در آیهی ۱۳۲ سورهی بقره
۱۶۴	۲۷-۴ زیبایی در رنگ‌ها
۱۶۴	۱-۲۷-۴ سرخ، رنگ عشق و عاشقی
۱۶۵	۲۸-۴ تشبیه روح عاشق به پرنده
۱۶۵	۲۹-۴ مهمترین پیام طریقت روزبهان
۱۶۶	نتیجه‌گیری
۱۶۹	پیشنهادها
۱۷۱	منابع
۱۸۰	پیوست
۱۸۵	چکیده‌ی لاتین

فصل اول

طرح مسأله

مقدمه

عرفای اسلام در باب سرشت و ماهیت عشق و محبت تأملات عمیق داشته و به ابراز نظرات گوناگون در این زمینه پرداخته‌اند که همگی حاکی از اهمیت شایان توجه مقام عمیق در تعالیم و آموزه‌های عرفانی آنان است.

با همه‌ی طول و تفصیل‌هایی که در ادبیات صوفیه در باب عشق مطرح شده است، بن‌مایه‌ی اصلی عشق متعالی و حالات مربوط به آن، حول محور رابطه‌ی انسان و خدا شکل می‌گیرد و هدفش نشان دادن راه سعادت حقیقی و رسیدن به خداست. چنین عشقی که در عالم عرفان در تقابل شدید با عقل مصلحت‌اندیش است به گفته‌ی پورنامداریان «یک پدیده‌ی روانی است که حدوث آن مؤکول به شهود زیبایی و جلوه‌ی جمال حق در طی یک حادثه‌ی روانی است» (پورنامداریان، ۱۳۷۴: ۲۳). در حقیقت همین حادثه‌ی روانی است که موجب غنای تحلیل‌های روانی شناختی صوفیه از عشق شده است. با این همه ممکن است مراتب و مراحل عشق بر اساس تجارب گوناگون عرفا متعدد و ناهمگون باشد و هر عارفی بر اساس تجربه‌ی عرفانی خود، به طبقه‌بندی و تقسیماتی بپردازد که با دیگران متفاوت باشد؛ لیکن این ناهمگونی‌ها و تقسیمات مختلف هیچ نوع تغییری در سیر طبیعی و استمرار و مفهوم حقیقی عشق در تجارب عرفانی صوفیه که مبتنی بر رابطه‌ی انسان و خداست، ایجاد نمی‌کند.

عشق در تصوّف روزبهان بقلی جایگاه ممتازی دارد که این مفهوم را به شکل برجسته‌ای در آثار خود، به ویژه در *عبر‌العاشقین*، مطرح کرد و گستره‌ی آن در اندیشه‌ی وی تا بدان جاست که عشق را در تمام مراتب هستی، ساری و جاری می‌داند و تنها عشق است که می‌تواند رابطه‌ی میان مخلوق و خالق را به یک رابطه‌ی عاشقانه میان عاشق و معشوق بدل سازد. روزبهان، انسان را تجلّی جمال الهی دانسته و میان حُسن و عشق پیوندی ازلی برقرار می‌بیند. عشق انسانی را نردبانی برای رسیدن به عشق ربّانی می‌داند و با ارائه تقسیم‌بندی‌هایی از انواع عشق، چگونگی این طیّ طریق را بیان داشته است.